

JON SOBRINO

IZVAN SIROTINJE

NEMA SPASENJA

MALI UTOPIJSKO-PROROČKI OGLEDI

Sa španjolskoga preveo Roman Karlović

EX LIBRIS

BIBLIOTEKA ECUMENICA
Izdavač EX LIBRIS, Rijeka 2011.
Za izdavača ŽELJKO MEĐIMOREC

Naslov izvornika
JON SOBRINO
Fuera de los pobres no hay salvación
Trotta, Madrid, 2007.
© za prijevod Ex libris i Roman Karlović 2010.

Urednik ZORAN GROZĐANOV
Recenzenti DANIJEL TOLVAJČIĆ, BORIS GUNJEVIĆ
Dizajn DAMIR BRALIĆ
Prijelom MARKO HRASTOVEC
Tisak GRAFOMARK

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Sveučilišne knjižnice Rijeka
pod brojem 120809047
ISBN 978-953-6932-40-5

Knjiga je objavljena uz pomoć Ministarstva kulture Kraljevine Španjolske i Grada Rijeke

KAZALO

PREDGOVOR, 9

RASPETI NAROD I CIVILIZACIJA SIROMAŠTVA (Ignacio Ellacuría: 'Brinuti se o stvarnosti'), 17

1. 'BRINUTI SE O STVARNOSTI', 19
2. 'RASPETI NAROD', 21
 - 2.1. *Raspeti narod kao negativnost: 'znak vremena'*, 22
 - 2.2. *Raspeti narod kao pozitivnost: 'donosi spasenje'*, 25
 - 2.3. *Pojam 'uvijek' u kontekstu raspetoga naroda*, 29
 - 2.4. *Važnost za današnje vrijeme*, 30
3. CIVILIZACIJA SIROMAŠTVA, 34
 - 3.1. *Raskrinkavanje 'civilizacije bogatstva'*, 34
 - 3.2. *Sumnje*, 38
 - 3.3. *Civilizacija siromaštva*, 45

DUBINA I HITNOST OPCIJE ZA SIROMAŠNE, 55

1. DUBINA OPCIJE: PRED NEPRONIČNIM
OTAJSTVOM SIROTIINJE, 57
 - 1.1. *Teološki aspekt: sirotinja pruža otajstvu
njegovu povijesnu konačnost*, 57
 - 1.2. *Praxis: sirotinja pruža konačnost crkvenomu poslanju*, 60
 - 1.3. *Raznolikost i dubina sirotinje*, 62
2. SPASAVANJE SIROTIINJE, 68
 - 2.1. *Milosrđe-pravednost: spasavanje od smrti*, 71
 - 2.2. *Proroštvo i riječ: spasavanje od poniženja*, 72
 - 2.3. *Nadjenuti ime: spasavati od ne-postojanja*, 75
 - 2.4. *Narav opcije: dijalektika, pristranost,
uključivanje, poniznost*, 80

EXTRA PAUPERES NULLA SALUS

(Mali utopijsko-proročki ogled), 89

1. POTREBA ZA PROMJENOM SMJERA POVIJESTI, 89
2. SVIJET KOJI JE OZBILJNO BOLESTAN, 92
 - 2.1. *Zla siromašnih većina: nepravda, okrutnost i smrt*, 93
 - 2.2. *Zla po duh ljudskih bića: dehumanizacija*, 99

3. SIROTINJA I SPASENJE, 116
 - 3.1. *Potreba za novom logikom s pomoću koje ćemo razumijevati spasenje*, 116
 - 3.2. *Nova logika u iskustvu*, 121
 - 3.3. *Logika spasenja u biblijsko-kršćanskoj predaji*, 125
 - 3.4. *Kakvo spasenje i koja sirotinja*, 129
 - 3.4.1. *Oblici spasenja*, 130
 - 3.4.2. *Različite dimenzije zbiljnosti sirotinje*, 132
 - 3.5. *Povijesni oblici spasenja, koji proizlaze iz svijeta sirotinje*, 135
 - 3.5.1. *Prevladavanje dehumanizacije*, 135
 - 3.5.2. *Znakovi i kvasac*, 139
 - 3.5.3. *Poziv na solidarnost čovječanstva kao velike obitelji*, 141
 - 3.6. *Žrtve i otkupljenje*, 143
 - 3.7. *Analogija bivanja 'u svijetu sirotinje'*, 150
4. EXTRA PAUPERES NULLA SALUS, 153
5. OTAJSTVO SIROTINJE, 159
 - 5.1. *Mysterium iniquitatis: zlo i zloća*, 160
 - 5.2. *Mysterium salutis: primordijalna svetost*, 162
 - 5.3. *Otajstvo Boga u sirotinji*, 165

SREDIŠNJA ULOGA KRALJEVSTVA BOŽJEGA NAVIJEŠTENOGA
PO ISUSU (Razmišljanja uoči konferencije u Aparecidi), 167

1. SREDIŠNJA ULOGA KRALJEVSTVA BOŽJEGA, 168
2. UTOPIJA, 172
 - 2.1. *Nada i utopija*, 172
 - 2.2. *Protukraljevstvo*, 177
 - 2.2.1. *Dehumanizirani svijet: neosjetljivost i okrutnost*, 178
 - 2.2.2. *Bog života i kumiri smrti*, 182
3. SIROMAH. NJEGOVO SREDIŠNJE MJESTO U KRŠĆANSTVU, 187
4. NASLJEDOVANJE ISUSA, 190
 - 4.1. *Nasljedovanje i praxis: 'pobrinuti se za Kraljevstvo'*, 191
 - 4.2. *Nasljedovanje i mučeništvo: 'preuzeti breme Protukraljevstva'*, 195
 - 4.3. *Nasljedovanje i transcendencija: 'dati se zbrinuti na putu k Bogu'*, 198
5. ZAKLJUČNA RIJEČ, 202

PRED USKRŠNUĆEM JEDNOGA KOJI BIJAŠE RASPET
(Nada i način življenja), 205

1. MRTVI I ŽRTVE, 205
2. DRAMA U DVA ČINA, 209
3. NADA ŽRTAVA, 210
4. NADA ONIH KOJI NISU ŽRTVE, 213
5. ŽIVJETI U SKLADU S ISUSOVIM USKRŠNUĆEM, 216
 - 5.1. *'Rane Proslavljenoga'*.
Živjeti već sad, u povijesti, kao da smo već uskrsnuli, 216
 - 5.2. *'Prvorođenac među mnogom braćom'*. *Zajedništvo sa žrtvama*, 218
 - 5.3. *'Početnik vjere'*. *Hodati s Bogom ponizno u povijesti*, 219

KAKO U CRKVAMA PROVESTI U DJELO ISUSOVU
BAŠTINU (Ellacuría o monsinjoru Romeru), 223

1. NAROD, 225
 - 1.1. *'Teško je govoriti o monsinjoru Romeru a da ujedno ne moramo progovoriti i o narodu'*¹, 225
 - 1.2. *'Vidje silan svijet i sažali mu se' (Mk 6,34)*, 235
2. BOG, 238
 - 2.1. *'S monsinjorom Romerom, sam je Bog prošao Salvadorom'*, 238
 - 2.2. *'Isus iz Nazareta prošao je zemljom čineći, dobro i ozdravljajući sve kojima bijaše ovladao đavao, jer Bog bijaše s njime' (Dj 10,38)*, 244
3. SLJEDBENIŠTVO, 246
 - 3.1. *'Monsinjur Romero bio je uzoran sljedbenik Isusa Nazarećanina'*², 246
 - 3.2. *'Hoće li tko za mnom, neka se odrekne samoga sebe, neka uzme svoj križ i neka ide za mnom' (Mk 8,35)*, 253
4. MILOST, 257
 - 4.1. *'Kako je lako biti Božjim narodom uz takvoga pastira!'*³, 257
 - 4.2. *'Uprimo pogled u Početnika i Dovošitelja vjere, Isusa' (Heb 12,2)*, 259

BILJEŠKA O AUTORU, 261

- 1 'El verdadero pueblo de Dios según monseñor Romero', *Estudios Centroamericanos*, 392 (1981.), str. 530.
- 2 *Ibid.*, str. 10.
- 3 'La UCA ante el doctorado concedido a monseñor Romero', *Estudios Centroamericanos*, 437 (1985.), str. 168.

*Za Pedra Casaldáligu
sa zahvalnošću i nadom*

U ovoj knjizi sakupio sam članke koje sam pisao tijekom posljednjih triju godina. Temeljno promišljanje tiče se našega sadašnjeg svijeta, koji je svijet sirotinje i raskoši, svijet žrtava i krvnika; nadalje, ono se tiče i hitnoga spasenja i očovječenja koji su našem svijetu nužni; naposljetku, bavimo se pitanjem o uzrocima tih dvaju problema. U osnovi našega promišljanja stoje riječi Ignacija Ellacurije, koje je ovaj izgovorio u svojem posljednjem govoru, koji je održao u Barceloni, 6. studenoga 1989. godine, dakle samo deset dana prije nego što će biti ubijen. 'Ova je civilizacija teško bolesna – 'bolesna nasmrť, kao što je nedavno rekao Jean Ziegler – i da bismo uz mogli spriječiti njezino sudbonosno i nepopravljivo raspadanje, moramo tu civilizaciju pokušati promijeniti.' Ellacuría je pritom upotrijebio kristalno jasne i krajnje radikalne riječi: 'Potrebno je preusmjeriti tijek povijesti, subvertirati tu povijest te je pogurnuti u suprotnom smjeru.'

Današnji svijet, ovaj naš službeni i politički korektan svijet, oglušio je na takve riječi, i u svakom slučaju, ne djeluje na onako radikalnan način kako bi od njega zahtijevala krajnja težina problema s kakvima smo suočeni. Evo jednog nedavnog podatka. Nairobi – grad u kojemu je upravo svečano održan Svjetski socijalni forum (*World Social Forum*) – također je grad u kojemu 2,600.000 ljudi, dakle 60% stanovništva, životari u bijednim stračarama. Samo u Kiveri, jednom od *slumova* u Nairobiju, gomili od 800.000 ljudi stoji na raspolaganju samo jedan prljavi zahod na svakih dvjesto osoba.

Može se reći da smo se, u ovom našem službenom svijetu, danas već probudili iz onoga dogmatskoga sna, iz kojega nas je nekoć namjeravao izbaviti Kant. S druge strane, međutim, i dalje se ne uspijevamo probuditi iz jednoga sna okrutnoga nečovještva, sna

zbog kojega je onaj fratar iz šesnaestog stoljeća, na otoku Hispanioli, u trećoj nedjelji Došašća 1511. godine, teško optužio kolonijalne povjerenike (*encomenderos*), koji su snosili odgovornost za svakojake okrutnosti i pokolje: 'Nisu li i ovo ljudi? Nemaju li i oni razumne duše? Ne vidite li to? Ne čujete li? Što li ste pozaspali tako tvrđim snom?'

I u današnje vrijeme može se, dakako, također začuti nekoliko proročkih glasova, makar ti glasovi ne bili odveć brojni, pa se žamor bijede i zveket smrti ipak nekako uspijevaju provući kroz skrovite zakutke indiferencije. Moguće je također začuti i glasove koji donose nadu. Tako i Pedro Casaldáliga, kada prekorava ovaj naš svijet, priznaje da se 'čovječanstvo ipak pokreće, ono se okreće prema istini i pravednosti, pa na ovom našem raščaranom planetu ipak možemo susreti mnogo utopije i mnogo zalaganja.'

Od svega je, međutim, najvažnije to što nam je predana na raspolaganje jedna pregolema mjera nade, koliko god da se ta nada u ovom našem svijetu prekriva i zakriva: naime, znamo da je moguće zaliječiti ovu našu *civilizaciju kapitala i bogatstva*. Ellacuría je tako govorio da je očigledno potrebno poduzimati najrazličitije intelektualne, društvene odnosno političke napore da se ta civilizacija pokuša zaliječiti. S druge strane, nazvali smo takvu nadu 'pregolemom mjerom' zato što je Ellacuría, kao sredstvo za prevladavanje te civilizacije bogatstva, predlagao jednu *civilizaciju siromaštva* – što je svakako iznenađujući izraz, koji je Ellacuría uvijek iznova morao obrazlagati, ali kojega se zato ipak pridržavao sve do kraja, i to zato da ne bi bilo nikakve dvojbe glede njegova zaključka da rješenje našega problema mora, u popriličnoj mjeri, biti upravo suprotno svim onim rješenjima kakva nam se sada nude. U navedenom govoru, Ellacuría je tako iznio u isti mah i nadu i sablažnjivost takvoga rješenja: 'Samo utopijski i s nadom možemo uzvjerovati i osokoliti se pa, zajedno sa svom onom sirotinjom i sa svim potlačenima ovoga svijeta, uznastojimo preusmjeriti tijek povijesti.'

Takva su promišljanja koja smo sakupili u prvim trima poglavljima ove knjige. U sljedećim dvama poglavljima pozabavit ćemo

se dvjema temeljnim zbiljnostima iz biblijsko-kršćanske predaje: *kraljevstvom Božjim i uskrснуćem mrtvih*. Upravo u tim dvjema biblijskim zbiljnostima dolazi do izražaja ona radikalna nada koja karakterizira našu vjeru, kao i praksa koja tu nadu prati, a tako i milost Božjeg dara. Upravo zato, ta razmišljanja mogu poslužiti i kao svojevrsna teološka pozadina prethodnim promišljanjima, iznesenim u prvim trima poglavljima, koja su više povijesne naravi; takva nam se teološka pozadina čini također značajnom i za situaciju u kojoj se danas nalaze sekularizirana društva, s obzirom na to da globalizacija, demokracija i napredak obično nisu u stanju pružiti – čak ni u svojem sekulariziranom obliku – nekakve simbole koji bi bili sposobni da u tolikoj mjeri radikalno preobrazu ljudski i društveni život da ga preusmjere na put prema bratstvu.

11

Predgovor

Napokon, u posljednjem poglavlju izrijekom ćemo se spomenuti primjera monsinjora Romera i Ignacija Ellacurije, i to na jedan vrlo definiran način: spomenut ćemo se, naime, najvažnijih izjava koje je, prema našem mišljenju, Ignacio Ellacuría iznio o monsinjoru Romeru. Kako se meni čini, to nam također može pomoći da potnije rasvijetlimo tematiku iznesenu u sklopu prethodnih poglavlja, samo što će ovom prigodom naše promišljanje posegnuti do u samu dubinu tih dviju osobnosti. To će, ako baš hoćemo, moći poslužiti i kao skromna demonstracija načina na koji se može *practicirati teologiju tako da se polazi od svjedokâ*; takva teologija, naravno, ne znači da postaje suvišnom jedna *teologija usredotočena na tekstove*, ali ona zato tu teologiju može obogaćivati odnosno produbljivati.

Čitatelj će, dakako, primijetiti da se u našoj knjizi ne pojavljuju najaktualnije teme, kao što su to teme međureligijskoga dijaloga, feminizma, ekologije, bioetike... U tome, naravno, možemo vidjeti ograničenja ove knjige. S druge strane, nisam sklon vjerovati da, samo iz tog razloga, ova naša promišljanja predstavljaju puke zaostatke iz prošlosti. Naime, vraćati se na primjere Ignacija Ellacurije odnosno monsinjora Romera, vraćati se na primjer konferencije u Medellínu odnosno Crkve siromašnih, ne znači zapadati u nekakvu samozadovoljnu nostalgiju niti se, pak, nepokajano usidrivati

u nekakvoj prošlosti koja je možda i bila slavna, ali je, na kraju krajeva, ipak postala prošlošću. Naprotiv, vjerujem da vraćati se na takve primjere znači dopirati do samoga dna onoga bunara iz kojega nam izvire živa voda, dakle do onoga skrovitoga korijena iz čije srži crpemo životnu snagu, dokle god se ne pojave na vidiku neki drugi, koji bi takve primjere zamijenili – a takvih trenutno nema. Vjerujem da je takav pristup blizak pristupu kakav nalazimo u Evanđelju po Marku, kojemu se uvijek iznova trebamo vraćati da bismo održali snažnu svijest o tome što je *eu-angelion* i što je kraljevstvo Božje, što znači vjera i nasljedovanje Isusa, a nadalje da spoznamo što je to milost, ona skupocjena milost, kojom se tako često razbacujemo kada je pretvaramo u nekakvu jeftinu milost – i to ne samo u religioznim okvirima, već i u sklopu svakidašnjeg života, tako što je obezvrjeđujemo, objektiviramo i lišavamo je njezine vlastite otajstvenosti.

Uza sve ovo što smo upravo naveli, imam također još i nekoliko drugih, potanjih razloga da se *spominjem*. Riječ je, naime, u osnovi o tome da monsinjora Romera i Ignacija Ellacuriju trebamo 'održati na životu'. Što se tiče monsinjora Romera, smatram da je veoma važno da ga se spominjemo onakvim kakav je on doista bio u stvarnom životu, kako bismo ga uzmgli i 'održati na životu' takvim kakav je bio i kakvim ga se spominju, odnosno kakvoga i dan-danas ljube, i sirotinja i svi čestiti i velikodušni muškarci i žene, dakle da ne razvodnjavamo njegovu poruku, pogrešno misleći da bi im takvo iskrivljavanje moglo olakšati pristupačnost u propovjedima. Što se pak tiče Ignacija Ellacurije, u mnogim je područjima Ellacuría još uvijek živ u svojstvu filozofa, dakle kao onaj britak, kritičan i neovisan mislilac kakav je on i bio, kao što je također još uvijek živ i Ellacuría kao čovjek *praxis*-a, čovjek koji je umio postići to da se jedno sveučilište uzmgne utjeloviti u zbiljsku stvarnost jedne zemlje koja je izložena patnjama, te da se i postavi u njezinu službu; živ je još uvijek Ellacuría kao realističan pregovarač, koji se čvrsto držao onoga što je u datom trenutku prikladno učiniti, i bio je vrlo daleko od bilo kakve naivnosti... S druge strane, međutim, osjećam kako je također potrebno progovoriti i o onom drugom

Ellacuriji, onom kojega sam nazvao zaboravljenim Ellacurijom, dakle čovjekom koji je naučavao viziju o raspetome narodu i o civilizaciji siromaštva, koji je slijedio Isusa i koji se postavio pred otajstvo Boga tako da se s tim otajstvom, da to tako kažem, hvatao u koštac kao nekoć Jakov... Spominjati se, dakle, takvoga, cjelovitoga monsinjora Romera i cjelovitog Ignacija Ellacurije čini mi se od velike važnosti, kako iz poštovanja prema samim njihovim osobnostima, tako i zato što vjerujem da upravo jedan takav spomen, koji smo uklopili u njegov navlastiti historijski okvir, može našem današnjem svijetu pridonijeti samo u smislu dobra. To, dakako, ne znači da treba bježati u prošlost, nego naprotiv: treba nastaviti sijati svakojaka dobra u sadašnjosti.

13

Predgovor

Naslov moje knjige preuzet je iz trećega poglavlja: *Extra pauperes nulla salus* ('Izvan sirotinje nema spasenja'). Inovativan je to, sablažnjiv naslov, a bez ikakve sumnje također i kontrakulturalan. Čitatelj, pak, neka sam bude taj koji će prosuditi u kojoj je mjeri takva naša tvrdnja razumna odnosno je li ona razborita. Osobno me, kada pišem o toj temi, redovito obuzme neko zdvajanje i nespokojnost. S druge strane, međutim, isto tako, ostaje mi nada da će drugi to što sam napisao podvrgnuti kritici, poboljšati i još nadopuniti. U svakom slučaju, držim da takav naslov predstavlja poticaj na to da krajnje ozbiljno shvatimo onu poniženost kojoj je izložen naš svijet, kao i ono spasenje koje se, tako često zanemareno, neshvaćeno i prezreno, ipak skriva ispod površine povijesti.

Razmatrali smo naš današnji svijet polazeći od teologije i na temelju dostupnih nam podataka i analiza, a također polazeći od vlastitih iskustava i na temelju vjere. Sve u svemu, glede svega što se tiče te formulacije *extra pauperes*, čini nam se da je naše promišljanje u većoj mjeri mistagoško nego što je riječ o neovisnom, analitičkom razmatranju. Naše promišljanje također predstavlja negativnu teologiju, i to u onim slučajevima kada nastoji dovesti do izražaja ono što nas premašuje. Čini mi se, naposljetku, da nam značajnu pomoć u razumijevanju – odnosno u podvrgavanju kritici – svega što smo napisali, može pružiti i *esprit de finesse* kakav preporučuje Pascal.

Nastojao sam izbjeći ponavljanja, što mi nije bilo moguće u svim slučajevima. Možda ta ponavljanja ipak pridonese tomu da se potcrtaju neki dijelovi od posebnog značaja, dakle ono što bi se moralo podrazumijevati, čak i kada se ne bi ponavljalo.

Čitatelj će jamačno primijetiti da se u ovoj knjizi nisam pozabavio nekim specifično crkvenim pitanjima. Htio bih samo napomenuti da temeljna jezgra tih promišljanja koja smo u nastavku izložili, a ona je upravo: život i smrt Božjega stvorenja – da ta tematska jezgra, dakle, uza sva ograničenja kakva proizlaze iz zahtjeva analize, kao uza sve nužne ispravke, u današnje vrijeme jamačno za nas predstavlja *articulus stantis vel cadentis ecclesiae*. ‘*Gloria Dei vivens pauper*’ (‘Božja je slava siromah koji poživi’), govorio je monsinjor Romero. To je, naime, ono što je danas u igri. U negativnom smislu, pak, žalosti me što, kako se čini, *nitko neće preuzeti odgovornost za stanje ovoga našega nečovječnog svijeta*. Ne pomalaju se tako na vidiku nikakvi prijedlozi za jedno istinsko obraćenje koje bi uzmoglo promijeniti svijet. Nadam se, sa svoje strane, da će barem Crkva moći pružiti primjer za takvo što. Također se nadam da će ona takav primjer uzmoći pružiti i na konferenciji u Aparecidi. Na tome će joj biti zahvalna sva sirotinja ovoga svijeta.

Knjigu sam posvetio biskupu don Pedru Casaldáligi. Upoznao sam biskupa Casaldáligu u São Paulu, u Brazilu, 1980. godine, mjesec dana prije umorstva monsinjora Romera, o kojemu smo nadugo i naširoko razgovarali. Posvećujem mu ovu knjigu sa zahvalnošću zbog njegove riječi – a to je riječ proroka, pjesnika i stalnoga donositelja *eu-angeliona*. Posebno sam mu zahvalan na njegovu životu, koji je sav posvetio svima, pri čemu je, međutim, uvijek polazio od, a nikad mimo, slabih i siromašnih. Zahvalan sam don Pedru Casaldáligi i na pjesmi ‘Sveti Romero iz Amerike’, toj pjesmi općeljudskoga nadahnuća i duboke predanosti.

Posvećujem mu knjigu, pak, s nadom, u suglasju sa samom osobnošću don Pedra, koji je uvijek gajio i u drugima pobuđivao nadu, čineći tako, pak, u suglasju s Isusom, Sinom i starijim bratom, i s Bogom, koji nas vazda prihvaća i vodi za ruku. Naposljetku, posvećujem mu je u nadi da će čovječanstvo uzmoći ozdraviti,

da će nastupiti spasenje za sirotinju, da ćemo i mi sami dopustiti da nas sirotinja čudesno spasi, i da ćemo tada napokon moći biti jedna ljudska obitelj.

U siječnju 2007.